ב. אויסלענדער

וועגנ צוויי שטראָמענ אינ פערעצעס קינסטלערישער שפראכ פונ די 90-קער יאָרנ[1]

V

די אַלע דערשיינונגענ אינ פערעצעס קינסטלערישער שפראכ, וואָס מיר האָבנ אויבנ באשריבנ, לאָזנ זיכ ווי געהעריק פארשטיינ נאָר דעמאָלט, ווענ מע נעמט אינ אכט פערעצעס אלגעמיינע אידעאָלאָגישע איינשטעלונגענ פונ יענער צייט.

פאר פערעצנ איז געווענ גאנצ נאטירלעכ, וואָס ער האָט 1895 אינ דעמ אריינפיר־ארטיקל צומ זאמלבוכ „ליטעראטור אונ לעבנ" געשריבנ...

„...אויכ איז שוינ צייט די אינטעליגענצ זאָל אוועקלייגנ אינ אַלטנ ארכיוו אריינ די פראגע: צי איז זשארגאָנ א שפראכע? צי קאָנ זיינ א שפראכע אָנ א געדרוקטע גראמאטיק? צי קאָנ הייסנ א שפראכע—א צוזאמענפליקעכצ פונ פארשיידענע שפראכנ פונ פארשיידענע צייטנ? דאָס איז אַלצ דאָס אלטע באטלאָניש־פילאָזאָפישע מיסט, אינ וועלכנ עס ווילנ אייביק פיקנ אונדזערע ליטעראַרישע אקאָרעס־הינער. די עמעסע אינטעליגענצ דארפ פארשטיינ, אז זשארגאָנ איז א פאקט, וואָס איז געשענ ניט מיט אונדזער ווילנ אונ וועט אפ אונדזערע פארלאנגענ איבערנאכט ניט פארשווונדנ ווערנ"...

אינ דידאָזיקע שורעס איז זיכער ניט געווענ קיינ סאכ נייעס אינ די 90־קער יאָרנ, נאָכ דעמ, ווי א ריי שרייבער פונ די 60־ד־80־קער יאָרנ האָבנ אזוי אָפנ אונ דייטלעכ פאָרמולירט זייער שטעלונג צו דער יידישער שפראכ. ניי איז אָבער אינעמ דעקלאַראטיוונ ארטיקל פונ זאמלבוכ „ליטעראטור אונ לעבנ" פערעצעס אנטשלאָסענע ווענדונג צו דער אינטעליגענצ.

דידאָזיקע ווענדונג באקומט דאָ א באזונדערע וואָג נאָכ דערפאר, ווייל זי גייט אינעמ דערמאָנטנ ארטיקל באנאנד מיט פערעצעס א שארפ־קריטישער באציִונג צומ גאנצנ ליטעראטור־באשטאנד פונ זיינ צייט („עטלעכע צענדליקער מעשוירעדימ, שרייבער אינ די הונדערטער, פובליציסטנ אויכ עטלעכע סוצ— שרייבט פערעצ— אונ דאָכ איז נישטאָ מיט וועמענ צומ טיש צו גיינ..."). דעמ איינציקנ אויסוועג פונ אזא ליטעראטור־צושטאנד זעט פערעצ דערינ, אז „אונדזער אינטעליגענצ זאָל איבערנעמענ אונדזער ליטעראטור אינ אירע הענט". פונ אָט דער גרונט-האנאָכע גייט פערעצ ארויס אינ זיינ גאָרער ליטעראטור־אָפּשאצונג, אונ כאָטש ער שרייבט דערביי, אז „ס'איז שוינ צייט, אז אונדזערווירקלעכע אינטעליגענצ זאָל פארשטיינ, וואָס פאר א פליכט, וואָס פאר א פליכט, וואָס פאר א היסכייווועס זי האָט פארנ פאָלק" — קלינגט עס אָבער בא פערעצנ איינצייטיק אויכ ווי א דעקלאַראציע וועגנ די היסכייווועסנ, וואָס ליטעראטור האָט פאר דער „עמעסער אינטעליגענצ". ווי אַלע מאָל בא פערעצנ, לאָזט זיכ עס וויסנ אויכ אינ זיינ באציִונג צו דער ליטעראטור־שפראכ. אויכ די ליטעראטור־שפראכ דארפ, לויט פערעצעס מיינונג, זיכ שטעלנ צו דינסט דער „עמעסער אינטעליגענצ". אזוי שרייבט פערעצ נאָכ נאָר אינ זיינ ערשטנ בריוו צו שאָלעמ־אַלייכעמענ (1888): „איכ וויס די ארבעט פונ מיינ האר: זיינ ווילנ אונ שטרעבנ איז (אפ וויפל איכ האָב געקענט פארשטיינ) צו שרייבנ צוליבנ אוילעמ, וואָס רעדט זשארגאָנ פונ זשארגאָנע־לאנד, אונ איכ שרייב צוליב זיכ, צוליב מיינ האנאָע וועגנ, אונ א יב איכ דערמאָנ מיכ אמאָל אינ דעמ לעזער, איז ער פונ א העכערער מאדרייגע פונ דער געזעלשאפט, ער איז דער מענטש, וואָס האָט געלייענט אונ געלערנט אינ א לעבעדיקער שפראכ[1]".

די כעלוקעדייעס אינ דער באציִונג צו דער ליטעראטור־שפראכ, וואָס מערקנ זיכ אָנ צווישנ פערעצנ אונ שאָלעמ־אַלייכעמענ אינ דעמדאָזיקנ בריוו, האָבנ אונטער זיכ א גענוג־פעסטנ באָדנ. זיי שטאמענ דערפונ, וואָס שאָלעמ־אַלייכעמס פאָלקיזמ אונטערשיידט זיכ פונ פערעצעס פאָלקיזמ נאָכ אינ זייער א וויכטיקנ פונקט — אינ דער באציִונג צו דער אינטעליגענצ. שאָלעמ־אַלייכעמ האָט זיינ באציִונג צו דער אינטעליגענצ אויסגעדריקט אינ זיינ באוווּסטנ זאצ: „ווער עס איז באקאנט מיט אונדזער פאָלק, דער ווייסט, אז העלדנ געפינענ זיכ צווישנ אונדזער האמוינ־אמ אסאכ מער אַלס בא אונדזער העכערער קלאסע, וואָס מע רופט דאָס אָנ אינטעליגענצ[2]".

אינ העסקעמ מיט דערדאָזיקער אָפּשאצונג איז שאָלעמ־אַלייכעמ אינ זיינ פאָלקיזמ פונ די 80—90־קער יאָרנ געווענ אסאכ מער שטאנדהאפטיק איידער פערעצ. שאָלעמ־אַלייכעמ דערמאָנט זיכ אינ דער יידישער אינטעליגענצ נאָר דעמאָלט, ווענ ער האָט א געלעגנהייט צו רעדנ וועגנ אירע „פליכטנ". פערעצ אָבער האָט שטענדיק געזוכט די געלעגנהייט צו דערמאָנענ ניט נאָר די „פליכטנ", נאָר אויכ די באזונדערע רעכט אונ פריווילעגיעס פונ דער „עמעסער אינטעליגענצ". פאר פערעצנ איז דער פאָלקיזמ אפילע אינ אָנהייב 90־קער יאָרנ געווענ נאָכ א מינ פאָרשטופע, א געוויסע צוגרייט־סטאדיע צו יענער צייט, ווענ די ליטעראטור וועט זיכ שטעלנ צו דינסט דער „עמעסער אינטעליגענצ"[3]. דערפאר האָט פערעצ אינעמ פאָלקיזמ אנטפלעקט אונ אנטוויקלט קודעמ־כאָל דאָס, וואָס ס'איז דאָ געווענ ספעציפיש אינטעליגענטישעס, אזוינס, וואָס איז געשטעמפלט מיט דער מארקע פונ דער „העכערער מאדרייגע פונ דער געזעלשאפט".

„וויפל די פאָלקיסטנ האָבנ ניט אידעאליזירט די פויערשע מאסע, — האָט געשריבנ אינ די 80־קער יאָרנ פלעכאנאָוו וועגנ די רוסישע פאָלקיסטישע שרייבער, — פונדעסטוועגנ האָבנ זיי דאָכ געקוקט אפ אָט דער מאסע פונ אויבנ אראָפּ, ווי אפ א גוטנ מאטעריאל פאר זייערע ווילטעטיקע פארזוכנ. דער פאָלקיזמ האָט געהאט אינ זיכ זיינ אייגענע, באדייטנדיקע מאָס פריצישקייט (барства...)"[4].

ווי פאָרזיכטיק מע זאָל ניט זיינ מיט דער אנאלאָגיע צווישנ די פאָלקיסטנ־שרייבער אינ דער רוסישער ליטעראטור אונ די

1) זע „די יידישע שפראכ" נומ. 4—5 1930; איבער א פארזענ איז דאָרטנ ארויסגעפאלנ די באמערקונג וועגנ דעמ, אז אינ דער ארבעט ווערט באהאנדלט נאָר די שפראכ פונ פערעצעס פראָזאישע ווערק.

1) ל. ל. פערעצ: בריוו אונ רעדעס. ווילנע, 1929 יאָר. ז. 14.

2) „יידישע פאָלקס־ביבליאָטעק" באנד 2, ז. 307, קיִעוו, 1889.

3) ערשט אינ א רעדע, געהאלטנ 1912 י. אינ ווילנע, האָט פערעצ מיט בא פרידיקונג געקאָנט קאָנסטאטירנ: „די יידישע ליטעראטור האָט אָנגעהויבנ פונ פאָלק, פונ זיינע נידעריקסטע שיכטנ, אַלצ גייענדיק העכער אונ העכער (קורסיוו אונדזערער—ב. א.), שטרעבנדיק בא היינטיקנ טאָג צו באפרידיקנ די גייסטיקע באדערפענישנ פונ דער אינטעליגענצ"..... („בריוו אונ רעדעס" ז. 260).

4) פלעכאנאָוו. 14 באנד.

פאָלקיסטנ־שרײַבער אינ דער יידישער ליטעראַטור, מוז מענ דאָכ זאָגנ, אז אינ פלעכאנאָווס אויבנגעבראכטע שורעס האָבנ מיר [illegible] אזוינס, וואָס באציט זיכ אפ פערעצעס שאפנ פונ די 80־קער—[illegible]ער יאָרנ. פערעצ האָט אנטפלעקט אונ אנטוויקלט גראדע יענעמ שטריכ פונ דער פאָלקיסטישער ליטעראַטור, וואָס איז בא אנדערע, בא שאָלעמ־אליײכעמענ, לעמאָשל, גאנצ אָפּט קימאט ווי פארווישט געוואָרנ—די „באדײַטנדיקע מאָס פריצישקײט", וואָס עס ווײַזט אָנ פלעכאנאָוו. אפילע אינ דער צײַט, ווענ פערעצ איז געווענ געשטימט ראדיקאל, בעשאס ער האָט געדרוקט זײַנ „שטרײַמל" אונ „באָנצע שווײַג" (1895) — אפילע דעמאָלט איז אימ געווענ פרעמד די איבערצײַגונג, אז מיט אָט דער סאָציאלער שיכט פונ די באָנצע שווײַגס אונ בערל קאָלבאסעס „שטײט פאָר אינײנעמ דורכצוגײנ די גרויסע דערציִונג־שול פונ דער היסטאָרישער באוועגונג פאָרויס, צו אײנ געמײנזאמענ ציל...[1]).

דערפונ נעמענ זיכ די פארשײדנארטיקע באשטאנד־טײלנ, וואָס מיר האָבנ אינ פערעצעס קינסטלערישער שפראכ אינ די 90־קער יאָרנ. די אָריִענטאציע אפנ „פאָלק", האגאמ זי איז אלעמאָל געשטעמפלט מיט א „באדײַטנדיקער מאָס פריצישקײט", פירט זי דאָכ פערעצנ צומ שילדערנ „סאָציאלע לײדנ" אונ פערעצ ווערט דאָ ווילנדיק־ניט־ווילנדיק נאָענט צו יענעמ „זשארגאָנ פונ זשארגאָנענ־לאנד", וואָס געפעלט אימ אזוי ניט בא שאָלעמ־אלײכעמענ. אָבער די גלײַכצײַטיקע אָריִענטאציע אפ דער „העכערער מאדרײגע פונ דער געזעלשאפט", אפ דער „עמעסער אינטעליגענצ" שווענקט דאָ אונ דאָרט ארויס דעמ פאָלקיסטישנ באָדנ פונ אונטער פערעצעס שפראכ, דאָס ברענגט ארײַנ אינ פערעצעס ווערק דעמ דראנג נאָכ „אומגעווײנלעכע מענטשנ", וואָס „פירנ אנ אומגעווײנלעכע שפראכ". ווערט דעמאָלט אלצ מער אונ מער ה[illegible]טראָפירט די „באדײַטנדיקע מאָס פריצישקײט", זי הײבט אָנ נאָכ אינ גאנג פונ די 90־קער יאָרנ באקומענ אנ אויסגעשפראָכנ ראָמאנטישנ אינהאלט, זי ווערט פונ צײַט צו צײַט אינדיווידואליסטיש פארשפיצט אונ שוינ אינ די ערשטע ווערק פערעצעס פילט זיכ, אז דאָ גײט עס אומפארמײַדלעכ צו א שארפנ קאָנפליקט מיט יענעמ שפראכ־נוסעכ, וואָס מיר האָבנ געזעענ אינ פערעצעס דאלעס־שילדערונגענ. דערדאָזיקער קאָנפליקט קומט, עמעס, פאָר ניט צומ אָנהײב פונ פערעצעס שאפנ, נאָר אסאכ שפעטער, ערשט באמ שוועל פונ 20־טנ יאָרהונדערט, אָבער שוינ אינ גאנג פונ די 90־קער יאָרנ מערקט זיכ אָנ געניג בולעט די אינערלעכע דיפערענצירונג אינ פערעצעס קינסטלערישער שפראכ, שוינ דעמאָלט טרעטנ ארויס בולעט יענע פראָצעסנ, וואָס פירנ צו דער העגעמאָניע פונ דער „אומגעווײנלעכער שפראכ" אינ פערעצעס שאפנ. אָט אפ די פראָצעסנ וועלנ מיר זיכ אצינד אָפּשטעלנ עטוואָס גענויער.

VI

פערעצעס פרווו צו באנײַענ די שפראכ־טראדיציע אינ דער יידישער ליטעראַטור דורכ דער אפסנײַ־איבערגעבויטער שילדערונג פונ „סאָציאלע לײדנ", האָט, ווי מיר האָבנ אויבנ געזאָגט, זיכ באוויזנ נאָכ גאָר אינ די ערשטע ווערק פערעצעס. צו דערזעלבער צײַט מאכט אָבער פערעצ נאָכ א מער אנטשײדענעמ שריט אונ גאָר אינ אנ אנדערער ריכטונג — ער שרײַבט אָנ די בארימט געוואָרענע דעקלאראציע וועגנ יידיש אינ דער פאָעמע „מאָניש". [illegible]ערעצעס ארויסטריט אינ „מאָניש" קומט ווי א פראָטעסט קעגנ דעמ גאָרנ שפראכ־קאנאָנ, וואָס הערשט צו יענער צײַט אינ דער יידישער ליטעראַטור. עס איז קעדײַ צו דערמאנענ אײַניקע שורעס פערעצעס:

[1]) פונ פלעכאנאָווס אויבנציטירטנ ארטיקל. קורסיוו אונדזערער.

24) אונדזער יידיש האָט נאָר וויצנ.
האָט נאָר שפיצנ, בלאנקע בליצנ,
וועדטער ווי פארסאמטע שפיזנ!
אינ איר לאכנ, ווײנענ ריזנ!
ז'איז ווי גאל, ווי פאָלינ ביטער
אונ זי דרעשט דאָס לײַב מיט ריטער.

ז'איז אײנגאנצנ בלוט אונ טרערנ!
קענסט אינ יעדער אויסדריק הערנ,
ווי עס ברעכט דאָס הארצ דעמ ייד...
נאָר כאָטש פלאצ דאָ אפנ אָרט,
ס'האָט קײנ לעבעדיקנ קיינ לעבלעכ ווארעמ וואָרט.

פארוואָס פירט פערעצ אינ די 80־קער — 90־קער יאָרנ אזא אקשאָנעסדיקנ קאמפ פאר א „לעבלעכ ווארעמ וואָרט", פאר יענעמ וואָרט, וואָס קענ איבערגעבנ אײדעלע איבערלעבונגענ, צארטע געפילנ? אנ ענטפער דערויפ גיבנ אונדז פערעצעס ווערק פונ יענער צײַט. אינ דידאָזיקע ווערק שילדערט פערעצ אײנ מאסע־מענטשנ נאָכ א צווײטנ, ער שטרענגט זיכ אָנ צו באווײַזנ זײער גאָרנ סאָציאלנ מעהוס, דעריקער איז אָבער פאר פערעצעס מאסע־מענטשנ כאראקטעריסטיש זײער „פסיכאָלאָגיע", דאָס, וואָס אלע ליבנ זײ אָדער ווערנ געליבט, אלע פארמאָגנ זײ אזעלכע אינטימלירישע איבערלעבונגענ, וואָס לאָזנ זיכ ניט אויסדריקנ אפ „זשארגאָנ פונ זשארגאָנענ־לאנד" אונ נאָר פערעצ מיט דער הילפ פונעמ „לעבלעכ ווארעמ וואָרט" איז אימשטאנד צו פיקסירנ עס אפ א קינסטלערישנ אויפנ.

אינ פערעצעס קאמפ פאר דעמ „לעבלעכ ווארעמ וואָרט" האָבנ מיר אזוי ארומ דעמ קאמפ פאר יענער „באדײַטנדיקער מאָס פריצישקײט", וואָס איז פערעצנ אזוי טײַער... אינעמ פאָלקיזמ. וואָרעמ גראדע פונ דערדאָזיקער „פריצישקײט" האָט דאָכ אלע מאָל געשטאמט בא דעמ שרײַבער, דעמ פאָלקיסט, דער דראנג צו זוכנ בא דעמ מאסע־מענטש ליטער אינטימקײט, אײדעלע איבערלעבונגענ אונ צארטע ליבע־געפילנ אנשטאָט צו שילדערנ, לאָמיר זאָגנ, די דערוואכונג פונעמ סאָציאלנ באוווסטזײַנ, דאָס אופברויז פונ סאָציאלנ פראָטעסט אָדער גאָר די פארבאָרגענע קאמפ־פאָרגעפילנ. דער גאנצער זינענ פונ פערעצעס ארויסטריט אינ „מאָניש" באשטײט טאַקע דערינ, וואָס פערעצ וויל זיכ דאָ מיט דער הילפ פונעמ „לעבלעכ ווארעמ וואָרט" באפרײַענ פונעמ אָל צו שילדערנ „סאָציאלע לײדנ". בא פערעצנ מיט זײַנע ניט שטאנדהאפטיקע פאָלקיסטישע שטימונגענ טרעפט דאָ אונ דאָרט, אז עס ווערט אימ דערווידער די שפראכ, וואָס איז „אײנגאנצנ בלוט אונ טרערנ". אימ ווערט דערווידער צו הערנ ווי דער „יאמ פונ צאָרעס זידט". דאָס בענקענ נאָכ דעמ „לעבלעכ ווארעמ וואָרט" מערקט אָנ נאָכ גאָר באמ אָנהײב פונ פערעצעס שאפנ דעמ פארלאנג זיכ ארויסצורײַסנ פונ דער וועלט פונ „סאָציאלע לײדנ", פונ אירע שווערע סאָציאלע קאָליזיעס, וועגנ וועלכע פערעצ ווײסט דאפקע צו זאָגנ, אז „אינעמ מאכלויקעס איז מער שולדיק דער דאלעס". דאָס „לעבלעכ ווארעמ וואָרט" איז דערפאר אזוי טײַער פערעצנ, ווײַל עס גיט א מעגלעכקײט זיכ אָפּצופארטיקנ מיט ווארעמע סימפאטיע־געפילנ דאָרט, ווו די לאָגיק פונעמ שילדערנ „סאָציאלע לײדנ" שטויסט דעמ שרײַבער — דעמ פאָלקיסט — צו מער ראדיקאלע, אקטיוו־קעמפערישע אויספירנ. אונ אזוי זעענ פאר אונדז אויס פערעצעס שפראכ־זוכענישנ אינ זײַנע ערשטע דערצײלונגענ. אָט איז א שטעל פונ דער דערצײלונג „אינ פאָסט־וואגאָנ":

25) עס איז געווענ א זעלטענע דערשײַנונג... שטעלט אײַכ פאָר א שײנהײַט, א בילד אינ א ברודיקער ראמ, ווי נאָר א יידיש פענצטער קאָנ זײַנ אינ א קלײנשטעטל, אונטער א שרעקלעכנ, אויסגעקרימטנ דאכ... שטעל דיכ פאָר א פאָר טרויעריקע, טרוימערישע פײַכטע אויגנ אפ אנ אלבסאטער־ווײַסנ פאָנעמ אונ אונטער א האָרבאנד... גאָט! זי האָט אפ אונדז א שרעקלעכנ אײַנדרוק געמאכט...

אָט איז א געשטאַלט פונ א צווייטער דערציילונג „מעשופּע אָדער א מאָרגנ אינ קעלער־שטוב״:

26) זי ליגט אפ א זאק שטרוי, צוגעדעקט ביז דער ברוסט מיט א שווארצ־געשפּרענקלטנ לײַלעכ. וואָס זי האָט צוקאָפּנס—זעט מענ גישט. דאָס מײַנ גערויטלטע פּאָנעם מיטנ אלבאסטער־ווײַסנ, לאנג־געטאָקטנ האלדז רירט זיכ כײַנעוודיק אפ אנ אונטערלאג פונ צעפלאָנטעטע, שרײַענדיק־רויטע האָר, וואָס פארדעקנ דעם גאנצנ צוקאָפּנס אונ בארירנ נאָכ די פּאָדלאָגע מיט די עקנ....

אָט איז פונ א דריטער דערציילונג „דאָס קראנקע יונגל״:

27) עס איז א קליינ מיידעלע געווענ.... אז איכ האָב מיכ אומגעקוקט, האָב איכ נאָר איר אלט־אָפּגעריבנ קליידל ווי א טונקל־גרויענ פלעק אפ געלנ זאמד געזענ.... א פּאָר אויסגעקרימטע שיכ... נאָכ עפּעס האָב איכ געזענ... שטעל דיכ פאָר א פאליע רויטע, רויט־פלאמענדיקע האָר... עס האָט פונקענ געשלאָגנ.... זי איז אופגעשפּרונגענ פאר פרייד. מיט א ריר מיטנ קאָפּ האָט זי צוריק ארונטער־געוואָרפנ די רויטע פאליע האָר, ווי אונטער א וואָלקנ איז ארויס א קליינ, אלע־באסטער ווײַס פּאָנעם...: מיט אויגנ, מאמעשע, מיט אויגנ.... ניינ, מאמעשע, די אויגנ קענ איכ דיר ניט אויסמאָלנ. ..

דאָס געמיינזאמע אינ די אלע דרײַ דערציילונגענ באשטייט דערינ, וואָס אינ אלע דרײַ פאלנ האָבנ מיר פאר זיכ א „זעלטענע דערשײַנונג״, זי באווײַזט זיכ אפנ פאָנ פונ פּערעצעס געווייצלע־כער דאלעס־שילדערונג, ווי „א שיינהײַט, א בילד אינ א ברודיקער ראמ״ אונ פּערעצ, וואָס זוכט אינ דער ליטעראטור־שפּראכ די געהעריקע מיטלענ אפ צו פיקסירנ אזא „זעלטענע דערשײַנונג״, הייבט אָנ סיסטעמאטיש נוצנ דאָס „לעבעדיכ ווארעמ וואָרט״. כא־ראקטעריסטיש איז דערבײַ אי דער סענטימענטאלער בײַקלאנג, וואָס הערט זיכ אינעמ „אלעבאסטער־ווײַסנ פּאָנעמ״ (מיר טרעפנ עס אינ אלע דרײַ דערציילונגענ), אי די ריטאָרישע ווענדונגענ „שטעל דיכ פאָר״ (מיר טרעפנ עס אינ צוויי פונ די געבראכטע דרײַ בײַשפּילנ), אי דער אויסרופ: „ניינ, מאמעשע, די אויגנ קאָנ איכ דיר ניט אויסמאָלנ״...

דאָס אלצ איז דער אויסדרוק פונ פּערעצעס מאקסימאלער קינסטלערישער אָנשטרענגונג צו פיקסירנ די „זעלטענע דערשײַנונג״. מיר באקומענ אינ אזעלכע פאלנ אויכ זעלטענע דערשײַנונגענ אינ פּערעצעס קינסטלערישער שפּראכ. אזוי איז עס, לעמאָשל, מיטנ צוזאמענגעזעצטנ עפּיטעט, דעמ דאָפּל־וואָרט, וואָס טרעפט זיכ בעדערעכ־קלאַל זייער זעלטנ אינ פּערעצעס ווערק פונ די 90־קער יאָרנ. אינ דעמ פאל אָבער, ווענ פּערעצ נעמט שילדערנ די „זעל־טענע דערשײַנונג״, באקומענ מיר אזא שורע צוזאמענגעזעצטע עפּיטעטנ, ווי „דאָס פײַנ־גערויטלטע פּאָנעמ, מיטנ אלבא־סטער־ווײַסנ, לאנג־געטאָקטנ האלדז רירט זיכ כײַנעוודיק אפ אנ אונטערלאג פונ צעפלאָנטעטע, שרײַענדיק־רויטע האָר...״

ענלעכ דערצו וועט עס פאָרקומענ אינ דער דערציילונג „אינ קעלער־שטוב״;

28) ער דריקט פעסטער אראָפּ די ברעמענ, עס בלײַבט דאָכ א שפּאלט, דורכ וועלכנ ער זעט זי, עפּעס ווונדער־פארביק באלײַכט, אז ער קאָנ פונ איר דעמ בליק ניט אָפּרײַסנ.

ענלעכעס וועלנ מיר אויכ טרעפנ אינ דער דערציילונג „כאסענע געהאט״:

29) דעמאָלט האָב איכ געהאט א ווונדערלעכ־אומרויִקע צײַט, איכ ווייס אליינ ניט וואָס מיט מיר איז בעוועג...

מיר וועלנ עס טרעפנ אויכ אינעמ „קראנקנ יונגל״:

30) ... דו, אז דו קוקסט אפ מיר, האָסטו עפּעס אזוינע לאכעדיקע, דערבײַ פײַכטע... דו האָסט אזוינע גוטע, אונ דערבײַ הארציק־ראכמאָנעסדיקע אויגנ...

... דו האָסט אזוי שטיל, אזוי הארציק־שטיל געוויינט....

... אכ, ווי שענ די זונ גייט אונטער, ווי שענ לייגנ זיכ אירע לעצטע רויטלעכ־געפעלדיקע שטראלנ אפ דײַנ איידל, בלאס פּאָנעם...

אכ, מאמעשי, ווי שיינ, ווי ערד־שײַנ דו ביסט!...

דאָס אָנווענדנ דעמ צוזאמענגעזעצטנ עפּיטעט האלט זיכ בײַ פּערעצנ אפ א געוויסער געזעצמעסיקייט, וואָס איז אמבעסטנ אויס־

געדריקט אינ דער סקיצע „נעשאָמעס״. פּערעצ פירט דאָ דורכ פאר אונדז א גאנצע גאלעריי נעשאָמעס. ער זוכט די מיטלענ זיי אײַנצוטיילנ אינ געוויסע קאטעגאָריעס, אונ מיר לייענענ:

31) ארויספליִענ קלאָרע, אלעבאסטער־נעשאָמעס....

... צוריק קומענ נעשאָמעלעכ טרויעריקע, פארפינצטערטע, פארכוישעכטע, מיט אָפּגעפלעקטע, פײַכטע פליגעלעכ...

מיר האָבנ דאָ פאר זיכ צוויי גראדאציעס פונ פּערעצעס עפּי־טעטנ. איינע—די, וואָס ווערט אָנגעפירט מיטנ צוזאמענגעזעצטנ עפּיטעט („אלעבאסטער־נעשאָמעס״) — איז אָנגעמאָסטנ פאר דער „זעלטענער דערשײַנונג״, די אנדערע פאלט אייגנטלעכ צונויפ מיט דער שורע אָביעקטיוו־רעגיסטרירנדיקע עפּיטעטנ, וואָס מיר האָבנ געזענ אינ דאָס ראָוו פּערעצעס דאלעס־שילדערונג.

אנ ענלעכנ פאל האָבנ מיר אינ דער דערציילונג „דאָס קראנקע יונגל״. דאָס ייִנגל שילדערט דעמ געוויינלעכנ אויסזענ פונ דער שול.

32) באטאָג זעט זי שרעקלעכ אויס... אָרעמ, אָפּגעריסנ, פארשווארצט.

קעגנ אָט דערדאָזיקער שול שטעלט דאָס ייִנגל ארויס זײַנ אידעאל־פאָרשטעלונג פונ א שול. לייענענ מיר:

33) איכ וויל זי זאָל אויכ זײַנ הויכ, זי זאָל אויכ שפּארנ אינ הימל....

.. האָט מענ א שול — מוז זי זײַנ הויכ, שיינ אונ שטראלנדיק־ערנסט.

מיר האָבנ דאָ ווידער דיזעלבע צוויי גראדאציעס. איינע — „אָרעמ, אָפּגעריסנ, פארשווארצט״ — פאלט צונויפ מיט דער געוויינ־לעכער שורע עפּיטעטנ אינ פּערעצעס שילדערונג, די אנדערע — „הויכ, שיינ אונ שטראלנדיק־ערנסט״, וואָס פארמעסט זיכ שוינ צו געבנ א „זעלטענע דערשײַנונג״.

דיזעלבע קעגנשטעלונג טרעפנ מיר אויכ אינ פּערעצעס שפּעטערדיקער דערציילונג „די פארשטויסענע״. מיר האָבנ דאָ ווידער פאר זיכ א „זעלטענע דערשײַנונג״. א פרוי, וואָס האָט זיכ מיט געוואלד ארויסגעריסנ פונ איר עלטערנס שטוב. וואָס האָט זי דאָרט אינ יענער שטוב געזעענ?

„דאָס ענגע, דושנע, פארהאמערטע לעבנ״... ענט־פערט פּערעצעס פארשטויסענע אונ זי מאָנט דערבײַ:

34)... דאָס שיינע, דאָס ליבע, דאָס הויכע, דאָס שרעקלעכ־הויכע האָט איר אינ זיכ פארשלאָסנ, פאר אײַכ מענער באהאלטנ...

פונקט ווי אינ דער סקיצע „נעשאָמעס״ שטעלט דאָ פּערעצ אוועק איינע קעגנ דער אנדערער צוויי שורעס עפּיטעטנ, וואָס איינע פונ זיי איז דער שארפסטער קאָנטראסט פאר דער אנדע־רער, אונ ווידער טרעפנ מיר דאָ דעמ צוזאמענגעזעצטנ עפּיטעט, דאָס דאָפּל־וואָרט אפ א באשטימט אָרט. דאָס דאָפּל־וואָרט פאר־נעמט אינ פּערעצעס זאצ אלעמאָל איינ אונ דעמזעלבנ פּאָסטנ: עס שטייט אפ דער וואכ פונ דער „זעלטענער דערשײַנונג״, עס באוואכט די „קלאָרע, אלעבאסטער־נעשאָמעס״ — עס איז די ערשטע בוילעטע פארקערפּערונג פונ פּערעצעס „לעבעדיכ ווארעמ וואָרט״ 1).

1) ווי א איליוסטראציע דערצו, וויאזוי פּערעצ פלעג אינ זײַנע שפּעטערדיקע ווערק נוצנ דעמ צוזאמענגעזעצטנ עפּיטעט, וועלנ מיר דאָ ברענגענ נאָר איינ בײַשפּיל פונ פּערעצעס סקיצע „דער סימענ״ (1903). מיר לייענענ דאָרט:

35) מיט שטאָלצע גרינע ביימער־קעפּ אונ לוסטיק־פארביקע בלומענ־אויגנ קוקט דער רײַכ־אויסגעבליטער גאָרטנ צומ אָפּאלנ־בלויענ הימל ארופ...

... אונ עפּשער גאָר צו די ווײַסע, זילבער־ווײַסע טויבנ, וואָס שווימענ אונטער אימ.

... אונ, אז די טויבנ הייבנ זיכ העכער, שלאָגנ זיי זיכ פונ דער ליכט־אָנגעזאפּטער לופט ניט אָפּ...

... אונ דרײַ מענטשנ שפּאצירנ אינ גאָרטנ אינ גרינ־גאָלדענעמ ליכט, אפנ געל־גאָלדענעמ זאמד פונ א לאנגער אליע...

... זיי הייבנ זיכ ארופ אונ אָפּ אונ שווימענ אלצ נעענטער, נעענטער צו די דרײַ שווארצע שאָטנ אינ ליכטיק־פארביק לעבנ...

VII

איג דער דערציילונג „דער שטרײַמל" איז פאראנ אנ עפיזאָד, ווענ ... באווײַזט זיך פאר אונדז א „זעלטענע דערשײַנונג" — א צווילינג, וואָס איז געבאָרנ געוואָרנ איג א שענק.

„איג שענק געבאָרנ אונ דאָס זײַנענ מאלקעס געווענ" — דער־ציילט בערל קאָלבאס וועגנ דעמדאָזיקנ צווילינג. בערל קאָלבאס קומט דערבײַ צו א געהויבענער שטימונג. ער וויל שילדערנ די צוויי „מאלקעס" פונ שענק.

36) ביידע האָבנ זיך פלוצים פארענדערט. טיילמאָל זײַנענ זיי פריילעכער, טיילמאָל טרויעריקער אונ פארטראכטער געווען וויִ פריִער. איך קאָנ אײַך ניט אויסמאָלנ, וואָס מיט זיי איז געשענ. די רעכטע ווערטער ליגנ מיר אפנ צונג, נאָר איך קאָנ זיי ניט ארויסשארנ. א מענטש האָט ניט געלערנט... נאָר איג זיי איז עפעס טיפער, פעסטער אונ צוגלײַך טרויעריקער אונ זיסער געוואָרנ, אונ מע האָט געוווסט, ווער עס איז שולדיק דערינענ: מע האָט געטײַט מיט די פינגער אפ צוויי... וואָס האָבנ ביידע פּנעמלעך נאָך שענער, נאָך בעסער, נאָך כיינעוודיקער, נאָך עפעס העכער געמאכט... עט! עפעס האָב איך אנ אנדער לאָשנ באקומענ, עס פאסט גאָרניט פאר א קירזשנער!...

איג דער ערשט־געבראכטער ציטאט האָבנ מיר א גאנצ אינ־טערעסאנטנ פאל. פערעצ, וואָס פירט זײַנ דערציילונג „דער שטרײַמל" ווי א מאָנאָלאָג פונ א געוויינלעכנ קירזשנער — בערל קאָלבאס, מאכט א פרווו צו צעברעכנ די ראמענ פונ דער געוויינלעכער רייד־שפראכ. ער טוט עס איג א גאנצ באשטימטנ פאל: דעמאָלט, ווענ עס קומט אויס צו ריידנ וועגנ צוויי אויסטערלישע געשטאלטנ — די מיידלעכ, וואָס זײַנענ איג „שענק אונ דאָכ ווײַט פונ שענק". בערל קאָלבאס האָט ניט אומזיסט דערפילט: „עפעס האָב איכ אנ אנדער לאָשנ באקומענ".

דאָס לאָשנ איז ווירקלעכ „אנדערש". ס'איז אָנגעזעטיקט (אונ עפ... אפילע איבערגעזעטיקט!) מיט ווערטער, וואָס דארפנ איבערגעבנ א נאָכאנאנדיקע שטײַגערונג, אנ אומופהערלעכע פארשטארקונג פונעם בילד. אונ ווי דאָס איינציקע מיטל דאָס אלצ צו פיקסירנ אפ א קינסטלערישנ אויפנ, דינט בא פערעצנ איינ אונ דיזעלבע וואָרט־פאָרם: דער קאָמפאראטיוו:

„פריילעכער", „טרויעריקער", „פארטראכטער", „טיפער", „פעסטער", „זיסער", „שענער", „בעסער", „כיינעוודיקער", „העכער"....

וואָס פאר א לאנגע קייט פונ קאָמפאראטיוונ! איז עס דענ ניט בעמעס אנ „אנדער לאָשנ"! ס'איז די שפראכ פונ אינטענ־סיווע לעבנ־פראָצעסנ, די שפראכ צום שילדערנ דערשײַנונגענ אונ געשטאלטנ, וואָס שטײַגנ אריבער דעם מיטעלנ גראד פונ טאָגטעג־לעכקייט.

אונ אָט דערפונ מעגנ מיר אָנהייבנ די באטראכטונג פונ פערעצעס קאָמפאראטיוו.

אז דער קאָמפאראטיוו איז איינע פונ די באליבסטע פאָרמעס, וואָס פערעצ נוצט זייער גערנ, דאָס באמערקט מענ באלד, ווי מע הייבט אָנ שטודירנ פערעצעס קינסטלערישע שפראכ. ניט מענדעלע אונ ניט שאָלעמ־אליינעם האָבנ ניט געגעבנ אזא גרויסע צאָל קאָמפאראטיוו־פאָרמעס, ווי מיר טרעפנ עס בא פערעצנ. דערבײַ מערקט זיך אָנ בא פערעצנ א שארפ־דיפערענצירטער צוגאנג צום קאָמפאראטיוו. גאנצ דורכשניטלעכ איז בא פערעצנ דער פאל, ווענ ער נוצט דעם קאָמפאראטיוו, ווי א מיטל צום שילדערנ איינ

געשטאלט אָדער דערשײַנונג דורכ א פארגלײַכ מיט א צווייטער. א פאָר בײַשפילנ.

37) די שוועסטער אירע, א מיידל, איז גאנצ ענלעכ צו איר, נאָר האָט נאָכ „קאלעכיינ". דאָס פּאָנעם איז פרישער אונ רויטלעכער, די ביינ ווײַסער אונ אײַנגאנצנ ניט אזוי צעוויִרנ..., ניט אָפגעלאָזט... 1).

אָדער:

38) ביידע טרינקענ טיי. נעבנ ריוועקענ, וואָס שפריצט מיט פריש לעבנ, זעט באנע נאָכ קרענקלעכער, נאָכ בלאסער, אונ קלענער אויס, נאָכ קינדערשער... 2).

אָדער:

39) דעם ערגסטנ אײַנדרוק מאכט אפ מיר א גרויס, א הילצערנ מעשונע הויז. עס איז גרעסער, נאָכ שווארצער אונ ברודיקער פאר אלע הײַזער... 3).

אזעלכע פאלנ, ווענ פערעצ שילדערט געשטאלטנ אונ געגנ־שטאנדנ דורכ א פארגלײַכ אונ נוצט דערבײַ דעם קאָמפאראטיוו, טרעפנ מיר גאנצ אָפט אונ זיי האָבנ, איג פלוג, קיינמאָל ניט ארײַנגעבראכט קיינ אָריגינעלקייט איג פערעצעס שפראכ. מיר באגעגענענ אָבער נאָכ א צווייטע דערשײַנונג איג פערעצעס שפראכ. אָט איז, לעמאָשל, א שטעל פונ פערעצעס דערציילונג „בעשאס מאגייפע".

40) זינט מע רעדט גערינכטער פונ דער מאגייפע, איז אימ די גאנצע מאָרעשכוירע אוועק, ווי מיט דער האנט אוועקגענומענ! פארקערט, ער ווערט טאָגטעגלעכ פריילעכער, לוסטיקער אונ ניט ווילנדיק לאָזט ער אלע מאָל ארויס א געלעכטער..... וואָס בלאסער עס ווערנ די באלעבאטים, אלצ רויטער אונ לעבעדיקער ווערט זײַנ פּאָנעם, וואָס נידעריקער זיי לאָזנ אראָפּ די קעפ, הייבט זיכ זײַנע העכער; וואָס דעמפיקער עס ווערנ זייערע שטימענ, ווערט זײַנ קאָל לויטערער, קלינגענדיקער...

ס'איז קלאָר, אז דאָ האָבנ מיר שוינ עפעס ענלעכעס דערצו, וואָס ס'האָט פאסירט מיט פערעצנ איג „שטרײַמל", ווענ ס'איז אימ אויסגעקומענ צו באווײַזנ די „זעלטענע דערשײַנונג" איג א שענק. דער קאָמפאראטיוו הייבט אָנ פיגורירנ, ווי א מיטל פאר אידעאליזאציע. זייער כאראקטעריסטיש איז איג דעם פראט פערע־צעס דערציילונג „די רויז". פערעצ שילדערט די רויז:

41) זי איז אלע מאָל געזונטער אונ פולער געוואָרנ. דאָס איידלסטע רויטע בלוט האָט איר אָנגעהויבנ צו קרײַזלענ איג די אָדערנ, זי ווערט רויט אונ רויטער אונ מיט יעדער מינוט שיינ אונ שענער. דערבײַ ווערט זי אויכ מוטיקער אונ שטארקער בא זיכ. אונ וואָס רויטער אונ געזונ־טער זי ווערט, הייבט זי זיכ אלס העכער אונ העכער. אונ קוקט אלע מאָל זיכערער אונ לעבעדיקער ארויס אפ דער פרײַער וועלט...

אָט איז די שילדערונג, ווי איינער א יונגערמאנ ווערט בא־גײַסטערט פונ דער רויז (איג דערזעלבער דערציילונג).

42) דער יונגערמאנ הייבט פלוצלינג אופ די אויגנ... זײַנ פּאָנעם ווערט בלאסער אונ דער דינער ביטערער שמייכל ווערט ברייטער אונ ברייטער אונ פארשפרייט זיכ אלצ העכער אונ העכער ביז די אויגנ צו...

אָט ווערט געשילדערט די אנטציקונג פונ א צווייטנ דורכ־גייער:

43) ער בלײַבט שטיינ אנטציקט: די בלויע אויגנ ווערנ אימ גרעסער אונ די שטראלנ איג זיי — ליכטיקער אונ ווארעמער...

אנ אינטערעסאנטנ פאל האָבנ מיר איג דער דערציילונג „דאָס קראנקע יונגל". דער העלד פונ דער דערציילונג האָט א באזונדערע אייגנשאפט.

44) דו האָסט מיכ אויסגעלערנט קוקנ — זאָגט ער צו דער מוטער — אונ איכ קוק אונ זע, וואָס אנדערע פונ מײַנ גלײַכנ זעענ ניט.

אָט הייבט דאָס קראנקע יינגל אָנ שילדערנ א בילד פונ א פארנאכט:

45) אונ שפאצירט האָב איכ הײַנט אונטער דער שטאָט ... די הײַזער הייבנ זיכ אלצ העכער אונ העכער... די וואָס שטייענ ווײַטער ווילנ אריבערקוקנ...

---

1) ייִד. ביבל. I ב. ז. 98.

2) „מעשופע אָדער א מאָרגנ איג א קעלער".

3) „וואָס דארפ א ייִדענע" ב. 3. ז. 80.

אונ די איינע, די גאָר־ווײַסע, די גאָר ריינע, דער זילבערנ־בליצנ־דיקער טויט שווימט פאָרויס...

ענלעכע בײַשפילנ קאָנ מענ געפינענ אויכ איג אזעלכע ווערק פערעצעס, ווי „די ליבע" (1905), „עס זײַנענ קיינ וואונדער געשענ" (1905) אונ נאָכ איג אייניקע שפּעטערדיקע ווערק, ווו די עוואָליוציע פונ פערעצעס צוזאמענגעזעצטע עפּיטעטנ טרעט שוינ ארײַנ איג א נײַער סטאדיע. אָבער דאָס איז, פארשטייט זיכ, שוינ א באזונדערע טעמע.

און הייבן זיך וואָס ווײַטער אַלץ העכער און העכער... און איך זע, ווי די שאָטנ יאָגנ אונטער די שטראַלנ און לייגנ זיך אַלץ דיקער און דיקער און פליסנ און זאַפנ זיך אײַנ, ווי נאָר זיי קאָנענ.... און פּאַמעלעך ווערט אַלץ טונקלער און טונקלער און דער הימל ווערט טיפער און טיפער....

מיר האָבנ דאָ א געלעגנהײַט צו זענ, אינ וואָס פּאַר א פאַלנ פּערעצ קומט אָנ באַזונדערס גערנ צום קאָמפּאַראַטיוו. דאָס געשעט דאָס ראָוו דעמאָלט, ווענ פּערעצ וויל שילדערנ דאָס, „וואָס אַנדערע פונ מײַנ גלײַכנ זעענ ניט".

פאַר דער אַנטוויקלונג פונ פּערעצעס קינסטלערישער שפּראַכ איז טאַקע כאַראַקטעריסטיש, וואָס דער קאָמפּאַראַטיוו הייבט אָנ נאָכדעם גילטנ, ווי דאָס בעסטע מיטל פאַר דער פאַנטאַסטיק־מאָלערײַ, וואָס ציט צו פּערעצנ נאָכ גאָר אינ די 90־קער יאָרנ. אַזאַ דערשײַנונג האָבנ מיר אינ פּערעצעס סקיצע „אינ אוילעמ האַטויע", ווו פּערעצ שילדערט א נעסיִע אינ צווישנ־פּלאַנעטנ־רוים.

46) זיי זעצנ זיך צוריק אינ קרענצל, רעדנ פונ יענער וועלט און באַמערקנ ניט, אַז עס ווערט אַלע מאָל פינצטערער, כוישעכדיקער.... וואָס אַמאָל לייגנ זיך דיקערע שאָטנ אויפנ וואָלקנ און וואָס טונקלער דער שאָטנ ווערט, העלער און ליכטיקער ווערט די קויל — די ערד, וואָס פליט אַלע מאָל העכער און ווײַטער ערגעצ אַוועק אינ א זײַט.... די ערד ווערט אַלץ ליכטיקער און יאָגט זיך אַלץ העכער און ווײַטער, אינ איר וועג... 1).

צום שלוס נאָכ איינ בײַשפּיל פונ „אַלט־וואַרג", געשריבנ שוינ אויפנ סאַמע שוועל פונ צוואַנציקסטנ יאָרהונדערט (1900):

47) און ווײַטער ענדערט זיך אַלץ אינ מײַנע אויגנ... די שמאַטעס, געוואַשנ אינ טרערנ און אינ בלוט, ווערנ, וואָס א רעגע דיינער, בלאַנקענדיקער, ליכטיקער... ליכטיקער אויכ ווערט אינ דער הייל.... ליכטיקער און יונגער ווערט דער אַלטערס פּאָנעמ . . . . און וואָס ריינער. עס ווערנ די שמאַטעס, העלער ווערט אינ דער הייל, ליכטיקער דאָס פּאָנעמ, ווייכער און שטראַלענדיקער די אויגנ! און יִנגער ווערט זי אינגאַנצנ, יִנגער און שלאַנקער.... פונ קערפּער פאַלנ אַראָפּ די אַלטע שמאַטעס.... עס באַווײַזט זיך א וווּנדערלעכ געטלעכע שיינהײַט אָנ איינ אײַנהיל....

ווענ מע קוקט זיך אײַנ אינ דער אַנטוויקלונג פונ פּערעצעס שאַפנ, ווערט קלאָר, אַז די סקיצע „אַלטוואַרג", וואָס איז געדרוקט אויפנ סאַמע שוועל פונ 20־טנ יאָרהונדערט, פאַרסאַכאַקלט א געוויסע עוואָליוציע, וואָס עס מאַכט דורכ אינ די 90־קער יאָרנ די „זעלטענע דערשײַנונג" אינ פּערעצעס ווערק. באַוויזנ האָט זיך די „זעלטענע דערשײַנונג" צום ערשטנ מאָל אינ דער דערציילונג „אינ פּאָסט־וואַגאָנ" (1891), ווי א... „שיינהײַט, א בילד אינ א בררדיקער ראַמ", זי האָט זיך באַוויזנ אויפנ פּאָנ פונ א קאָנקרעטער דאַלעס־שילדערונג, — אינ דער סקיצע „אַלטוואַרג" פאַלט אָפּ דער קאָנקרעטער פּאָנ, די „זעלטענע דערשײַנונג" ווערט גענומענ אַבסטראַקט־ראָמאַנטיש, זי טרעט דאָ אַרויס ווי א „וווּנדערלעכ־געטלעכע שיינהייט אָנ איינ אײַנהיל", און אָט דעמזעלבנ וועג מאַכט דורכ אינ פּערעצעס שפּראַכ אויכ דער קאָמפּאַראַטיוו. דער קאָמפּאַראַטיוו, וואָס באַווײַזט זיך צום ערשטנ מאָל אינ אַזאַ פאַרבאַהאַלטענער פאָלקסטימלעכער סטיליזירטער פאָרמע אינ דער דערציילונג „דער שטרײַמל", ווערט אינ גאַנג פונ פּערעצעס ווײַטערדיקער אַנטוויקלונג פאַרוואַנדלט אינ פּערעצעס שאַרפסטנ געווער אָפּ צו באַקעמפנ די געוויינלעכע אומגאַנג־שפּראַכ. אינ גאַנג פונ זײַנ אידעאָלאָגישער עוואָליוציע, ווענ פּערעצ באַפרײַט זיך פונעם פאָלקיזמנ און אינ צענטער פונ זײַנ שאַפנ שטעלט זיך אַוועק די אינדיווידואַליסטיש־ראָמאַנטישע בונטאַרישקייט פונעם

1) אינ דער שפּעטערדיקער רעדאַקציע זעט אויס דידאָזיקע שטעל עטוואָס געענדערט. אַנשטאָט „כוישעכדיקער" שטעלט פּערעצ אַוועק דאָס וואָרט „גופּל־דיקער" און אַנשטאָט דעמ זאַצ: „וואָס אַמאָל לייגנ זיך דיקערע שאָטנ אויפנ וואָלקנ" שטעלט פּערעצ אַוועק: „וואָס אַמאָל לייגנ זיך דיקערע און גדיכ־טערע שאָטנ אויפנ וואָלקנ", ד. ה. פּערעצ טוט ניט מער נאָר ער גיט אָנ איבע־ריקנ קאָמפּאַראַטיוו.

ראַדיקאַלנ קליינבירגערלעכנ אינטעליגענט, דעמאָלט פלײַסט זיך שוינ פּערעצ ניט צו דערווײַזנ, אַז דער קאָמפּאַראַטיוו שטאַמט „פונ פאָלקס־מויל", ווי בײַ בערל קאָלבאַס אינ „שטרײַמל". פאַרקערט, דער קאָמפּאַראַטיוו ווערט דאָ סראָוו אַנטקעגנגעשטעלט דער שפּראַכ „פונ פאָלקס־מויל". און דאָס שטימט דורכויס מיט דער אַלגעמיינער טענדענצ פונ פּערעצעס אידעאָלאָגישער אַנטוויקלונג. אינ 1905 שרײַבט פּערעצ:

48) געשטיצט אָפּ זיך אַליינ גייט דער דיכטער און דענקער זײַנ אייגענעמ וועג. אַז זיי ווילנ דינענ זיי נישט און פירנ נישט די הײַנט־לעבעדיקע מאַסע.... יעצט, זאָגט דער אויבערמענטש — פאַרשטייט איר מיכ ניט, איר גאַסנ־לײַט, איר הײַנטיקע.... אָבער אײַערע קינדס־קינדער וועלנ אונדז פילנ און פאַרשטיינ און דאַנקענ אונדז דערפאַר, וואָס מיר האָבנ זייער לעבנ ברייטער, טיפער, רײַכער און פילפאַרביקער געמאַכט.... 1).

ס'איז קלאָר, אַז די שורע קאָמפּאַראַטיוונ, וואָס מיר טרעפנ צום סאָפּ פונ דער ערשט־געבראַכטער ציטאַט, פאַרשפּאָרט זיך שוינ צו באַהאַלטנ אונטער יענעמ דעקטוכ פונ פאָלקסטימלעכקײַט, וואָס מיר האָבנ געהאַט אינ „שטרײַמל". די שורע קאָמפּאַראַטיוונ (ברייטער, טיפער, רײַכער און פילפאַרביקער) ווערט דאָ גענוצט ווי דער שפּראַכלעכער אויסדרוק פונעם אײַנרײַס מיט דער „הײַנט־לעבעדיקער מאַסע", — א מאָמענט, וואָס איז אַזוי כאַראַקטעריסטיש צו דער צײַט אַרומ 1905 פאַר דעמ „אויבערמענטש"־לעכ־געשטימטנ פּערעצנ. און אויב פּערעצעס קינסטלערישע ווערק פונ 20־טנ יאָר־הונדערט זײַנענ אַזוי אָנגעזעטיקט מיט קאָמפּאַראַטיוונ (אינ דער הינזיכט שטײַגנ זיי אַריבער די ווערק פונ די 90־קער יאָרנ) — נעמט זיכ עס דערפונ, וואָס פּערעצעס פאָלקיזמ, די צוגעבונדנ־קייט צו די „סאָציאַלע ליידנ" — אָט דאָס אַלטע, וואָס גייט אינ די 90־קער יאָרנ באַנאַנד מיט פּערעצעס דראַנג נאָכ „אומגע־וויינלעכע מענטשנ", — ווערט אָנהייב 20־טנ יאָרהונדערט קימאַט ווי פאַרשוווּנדנ, פּערעצעס שאַפנ עוואָליוציאָנירט „אַלצ גייענדיק העכער און העכער, שטרעבנדיק בײַ הײַנטיקנ טאָג צו באַפרידיקנ די גײַסטיקע באַדערפענישנ פונ דער אינטעליגענצ" (פונ פּערעצעס רעדע, געהאַלטנ אינ 1912 יאָר), עוואָליוציאָנירט צו גלײַכער צײַט אויכ פּערעצעס קינסטלערישע שפּראַכ, איר שטענדיקע טענדענצ ווערט דער „אויב ניט נאָכ העכער", און ווי דער אויסדרוק פונ אָט דער טענדענצ בירגערט זיך אײַנ אינ פּערעצעס שפּראַכ דער קאָמפּאַראַטיוו [2]). אויב אינעמ צוזאַמענגעזעצטנ עפּיטעט האָבנ מיר געהאַט נאָר דעמ אַרײַנפיר אינ דער „אומגעוויינלעכער שפּראַכ", וואָס דערווײַטערט זיך פונעם פאָלקס־קוואַל", האָבנ מיר אינ דעמ קאָמפּאַראַטיוו שוינ איר וויכטיקסטנ באַשטאַנד־טייל.

VIII

דער אײַנרײַס מיט דער שפּראַכ „פונ פאָלקס־מויל", וואָס ווײַזט זיכ אַרויס אַזוי בולט אינ פּערעצעס צוגאַנג צום קאָמפּאַראַטיוו, איז איינער פונ די וויכטיקסטע פּראָצעסנ אינ דער אַנטוויקלונג פונ פּערעצעס קינסטלערישער שפּראַכ אינ די 90־קער יאָרנ. עס וואָלט אָבער געווענ א פעלער, ווענ מיר וואָלטנ פאַרזענ דעמ פאַקט, אַז פּערעצ נעמט אָנ גאַנצ אָפּט פאַר זײַנ אויסגאַנג־פּונקט די אָדער יענע עלעמענטנ פונ דער מאַסנ־שפּראַכ, אַרבעט זיי איבער און שאַפט אַזוי אַרומ דעמ יעסאָד פאַר זײַנ „אומגעוויינלעכער שפּראַכ". אינ די פאַלנ, ווענ פּערעצ פּרוּווט טונ אַנדערש, באַקומענ מיר

1) געדרוקט אינ דער צײַטונג „דער וועג" 1905 נומ. 15.

2) אינ דער הינזיכט זײַנענ באַזונדערס כאַראַקטעריסטיש פּערעצעס שפּעטיקע־רע ווערק, ווו דער מאָטיוו „העכער" ברענגט מיט זיך שטענדיק א גאַנצע סעריע קאָמפּאַראַטיוונ. אַזוי, לעמאָשל, אַנטוויקלט זיך אינ דער דערציילונג „דער שטראַל" (1907) די גאַנצע האַנדלונג אַרומ דער סכעמע: .... וואָס העכער איז אַלצ לײַטזעליקער דער שײַנ פונ געטלעכנ שמייכל.... ווײַסער זײַנענ די ליי־ניענ, רויטער זײַנענ די רויזנ, בלויער און קלאָרער ריזלענ די וואַסער־סטענגלעכ, העכער וואַקסנ די ביימער, שענער און פריילעכער זײַ־נענ די פויגל צווישנ די צווײַגנ...

טיילמאָל גאַנצ טרויעריקע רעזולטאטנ: פּערעצעס שפראַכ ווערט צופיל פארליטעראַרישט, זי ווערט ערטערווײַז פארוואַנדלט אינ א ס[illegible]פיש־אינטעליגענטישנ זשאַרגאָנ, וואָס הייבט באַלד אָנ אָפּ־שו[illegible]קנ פּערעצנ גופא. אזא פאל האָבנ מיר, לעמאָשל, אינ דער דערציילונג „מעקובאָלים". צו יענער צײַט, ווענ פּע־עצ האָט גע־שריבנ די דאָזיקע דערציילונג (1895), האָט ער נאָכ, קענטיק, ניט געהאט פאָרמולירט פאר זיכ יענעמ קלאל, וואָס ער פארצייכנט שפּעטער מיט יאָרנ (1909) אינ א בריוו צו יאַקובאָוויטשנ. פּערעצ שרײַבט דאָרט:

49) עקסטראַקט איז אויסצוג. איר מיינט די סומע!? אונ איבערהויפט די גע־לערטע ווערטער זײַנען דיסהאַרמאָניש אינ א געוויינלעכ בילד, דאָסזעלבע „פּ אָ ר־ז י כ ט י ק א ו נ ק אָ נ ק ר ע ט". דאָס געהער צו אנ אנדער טאָנ 1).

אינ די 90־קער יאָרנ איז צו פּערעצעס באַוווסטזײַנ, קאָנטיק, נאָכ ניט דערגאַנגענ אָט דער געדאנק וועגנ די „געלערטע ווערטער". טרעפנ זיי זיכ דעריבער טאַקע גאַנצ אָפט אינ פּערעצעס ווערק פונ יענער צײַט.

אינ דער דערציילונג „מעקובאָלים" לייענענ מיר, לעמאָשל:

50) דעריבער איז דער ניגנ, וואָס הערט זיכ מיט א קאָל אונ הענגט פונ די ליפּנ, נאָכ ניט ריינ, נאָכ ניט אינגאַנצנ ד י ס ט י ל י ר ט. נאָכ ניט קיינ עמעסע רוכניעס.... דאָס איז ניט קיינ אויסגעטראַכטער ניגנ.... דאָס איז א כיילעק פונעמ ניגנ, מיט וועלכנ גאָט האָט די וועלט באשאפנ, פונ דער ה א ר מ אָ נ י ע, וואָס ער האָט ארײַנגעגאָסנ אינ איר, אינ וועלכער זי פירט זיכ ווײַטער פונ גאָטס ליבּ וועגנ!....

.... די ל ע ק צ י ע האָט איבערגעהאַקט א צעשויבערטער יונג מיט שטריק ארומ די לענדנ—א טרעגער, וואָס איז ארײַנגעקומענ אינ בעסמעדרעש....

מיר האָבנ דאָ פאר זיכ דרײַ זאצנ מיט „געלערטע ווערטער" אינ איינ דערציילונג. ס'איז קלאָר, אז זיי שטימענ אלע דרײַ מיט אי[illegible]נדענצ פּערעצעס, וואָס דרינגט דורכ די דערציילונג „מע־קוב[illegible]מ" — דאָס איז די טענדענצ צו געפינענ יענע שפּראַכ, וואָס קענ אנטשפּרעכנ דער „העכערער בכינע" פונ א ניגנ אָנ ווערטער פּערעצ קענ נאָכ אינ די 90־קער יאָרנ ניט אײַנגיינ דערופ, אז אזא „העכערע בכינע" זאָל זיכ לאָזנ אויסדריקנ אינ דער טאָג־טעגלעכער שפּראַכ. פירט ער דערפאר ארײַנ די „געלערטע ווערטער". ס'איז אָבער געוויס ניט געווענ קיינ צופאל, וואָס אלע די דרײַ „געלערטע ווערטער" פארבײַט נאָכדעמ פּערעצ באַמ איבערדאַגירנ די דערציילונג „מעקובאָלימ" אינ דער שפּעטער־דיקער אויסגאַבע. אנשטאָט דעמ זאצ: „ניט ריינ, נאָכ ניט אינגאַנצנ דיסטילירט"... שטעלט פּערעצ אַוועק דעמאָלט: „נאָכ ניט ריינ, נאָכ ניט אינגאַנצנ ריינ", אנשטאָט דער „האַרמאָ־ניע, וואָס ער (גאָט) האָט ארײַנגעגאָסנ..." שטעלט פּערעצ אַוועק „די נעשאָמע, וואָס ער (גאָט) האָט ארײַנגעגאָסנ" אונ אנשטאָט „די לעקציע האָט איבערגעהאַקט" שטעלט פּערעצ: „דעמ לימעד האָט איבערגעהאַקט".

מיר האָבנ זיכ אָפּגעשטעלט אפ דעמ פאל מיט די „געלערטע ווערטער", ווײַל דאָס וועט אונדז געבנ צו פארשטיינ נאָכ אייניקע דערשײַנונגענ אינ פּערעצעס „אומגעוויינלעכער שפּראַכ" פונ די 90־קער יאָרנ.

אינ דער אויסבילדונג פונ דער „אומגעוויינלעכער שפּראַכ", וואָס הייבט זיכ אָנ מיטנ עלעמענטאַרנ „לעבעדיק ווארעמענ וואָרט" אונ עוואָליוציאָנירט נאָכדעמ אלצ מער אונ מער, פארנעמט א באזו[נ]דער אָרט פּערעצעס באַמיונג צוצוגעבנ צו אייניקע גאַנצ ד[illegible]יטלעכע אייגנשאפט־ווערטער א ספּעציעלנ אידעאליזירנ־דיקנ אקצענט. באמערקנ באמערקט זיכ דאָס נאָכ גאָר אינ די פריע ווערק פּערעצעס.

אזוי, לעמאָשל, לייענענ מיר אינ דער דערציילונג „שאָלעמ באַיס" (געשריבנ אינ די 80־קער יאָרנ) אזא שטעל:

51) אונ דאָס פאָר פאָלק קוקט זיכ אינ די אויגנ א ז ו י ג ו ט, א ז ו י ו ו א ר ע מ אונ א ז ו י מ י ט נ ג א נ צ נ ה א ר צ נ, אז עס דאכט זיכ, זיי זײַנענ ערשט פונ דער כופּע אפּער....

אינ דער דערציילונג „דאָס זיבעטע בענטש־ליכטל":

52) נאָכ פאראַכטאָגנ פרײַטיק איז איר א ז ו י ו ו י ל, איז זי א ז ו י ל ו ס ־ ט י ק געווענ...

. . זי איז שטענדיק א ז ו י ג ו ט . . . זי האָט זיכ א ז ו י ל י ב . . .

אינ דער סקיצע „האַלט ס'מויל":

53) . . . אכ, גאָט - וויינט די רויז — האָב ראַכמאָנעס אפ מיר! איכ בינ א ז ו י י ו נ ג, איכ וויל א ז ו י ל ע ב נ . . .

דער עמאָציאָנעל־לירישער אקצענט „אזוי" ווערט אינ אלע געבראַכטע פאלנ גענומענ דירעקט פונ דער רייד־שפּראַכ אונ ער טיילט זיכ טאַקע לעכאַטכילע מיט גאָר ניט אויס פונ דער טאָג־טעגלעכער אומגאַנג־שפּראַכ. פּערעצ שטרעבט אָבער פונעמ „אזוי" מאַכנ א וואָרט, וואָס זאָל אפ א באזונדער אויפנ אקצענטירנ די קינסטלערישע שפּראַכ. זעענ מיר דעריבער, ווי פּערעצ שרײַבט אינ דער דערציילונג אינ „פּאָסט־וואַגאָנ":

54) ... מײַנ ווײַב האָט געהייסנ מאַריע... אָט שטייט זי מיר אצינד פאר די אויגנ...

. . . שלאַנק. . . . אונ א ז ו י נ ע ג ו ט ע, א ז ו י נ ע ה א ר צ י ק ע, לאַכודיקע, הימלבלויע אויגנ.

דאָסזעלבע טרעפנ מיר אינ דער דערציילונג „דאָס קראַנקע יונגל":

55) . . . דו, אז דו קוקסט אפ מיר, האָסטו א ז ו י נ ע לאַכנדיקע, דערבײַ פײַכטע, האָסטו עפּעס א ז ו י נ ע גוטע אונ דערבײַ—האַרציק־ראַכמאָנעסדיקע אויגנ . . . .

אינ דערזעלבער דערציילונג ווײַטער:

56) . . . ניינ, מאַמעשע, די אויגנ קאָנ איכ דיר ניט אויסמאָלנ.... עס האָט אינ זיי געבליצט א ז ו י פ י ל פרייד . . . . עס ליגט בא מיר טיפ אינ האַרצנ אונ זייט ארומ אונ ארומ אינ אלע גלידער ארײַנ א ז ו י פ י ל ליכט, א ז ו י פ י ל הימלעכע, וואַרעמע, לעבעדיקע ליכט....

נאָכ ווײַטער אינ דערזעלבער דערציילונג:

57) . . . דו האָסט א ז ו י שטיל, א ז ו י האַרציק־שטיל געוויינט....

... שטיל, טרויעריק געוויינט... אונ טרויעריק, עפּעס א ז ו י האַרציק....

... עס ווערט מיר עפּעס א ז ו י וואַרעמ.

אינ דער דערציילונג „אינ קעלער־שטוב":

58) — נישקאָשע—רוימט זי אימ אינ אויער ארײַנ א ז ו י זיס, א ז ו י גוט...

אונ דאָס וואָרט „קינד" איז ארויס א ז ו י ווייכ, א ז ו י גוטהאַרציק, א ז ו י צעשמייכלט זיכ ...

... איר פּאָנעמ שמייכלט א ז ו י זיס. אונ ווי שיינ זי שמייכלט...

אינ דער דערציילונג „בעשאַס מאַגייפע":

59) ער האָט זי דערזענ, ווי זי איז געשטאַנענ מיט אראָפּגעלאָזטע ברעמענ...

... נאָר א גוטע מוז זי זײַנ, זי האָט שוינ א ז ו י נ ע אויגנ, א ז א בליק...

60) א ז א גוטקייט האָט ארויסגעשטראַלט פונ אירע בלויע אויגנ אונ א ז א זיסער כיינ איז איר אויסגעגאָסנ געווענ אפנ פּאָנעמ... אפ איר אָבער אז ער האָט געקוקט, איז אימ עפּעס א ז ו י גוט, א ז ו י לײַכט, א ז ו י וואַרעמ געווענ.

פאר אונדז איז דאָ דורכגעגאַנגענ א גאַנצע צאָל דערציילונ־גענ, ווו מיר האָבנ געהאט צו טונ מיט גאָר פארשיידענע געשטאַלטנ אונ סיטואַציעס— איינס איז אָבער פארבליבנ געמיינזאַמס אינ די אלע דערציילונגענ: אלע מאָל, ווענ פּערעצנ קומט אויס צו שיל־דערנ א שטאַרקנ, עמאָציאָנאַל־לירישנ עפּיזאָד, אלע מאָל, ווענ ער וויל שאפנ א ראָמאַנטישנ קאָלאָריט, נוצט ער דעמ אקצענט: „אזוי" „אזא" „אזויפיל", „אזוינע". פּערעצ באַהאַלט ניט פונ אונדז, אז דאָ האַנדלט עס זיכ וועגנ אנ אויס־געשפּראָכנ־אידעאליזירנדיקער באַציִונג צו די געשטאַלטנ אָדער דער־שײַנונגענ, וואָס ער מאָלט דערבײַ 1). כאַראַקטעריסטיש איז אינ דעמ

1) י. ל. פּערעצ: „בריוו אונ רעדעס" ז. 156.

1) אז פּערעצ האַלט דעמ אידעאליזיר־אקצענט „אזוי", „אזא", „אזוינע" פאר א אייגנטימלעכקייט פונ דער מאַמע־שפּראַכ איז צו זענ פונ איינעמ א מאָנאָלאָג, וואָס ער האָט אָפּגעדרוקט אינ 1906 יאָר. דער מאָנאָלאָג הייסט „אָנ מאזל" אונ ווערט געפירט אינ נאָמענ פונ איינעמ א „ייִד פונ א גאַנצ יאָר", וואָס דערציילט, וואָס עס האָט זיכ פּאסירט מיט זײַנ געראָטענער טאָכטער. דער ייִד דערציילט:

זיַנען א דערציילונג, וואָס פּערעץ פּאַרעפנטלעכט שוין נאָך די 90־קער יאָרן „אַפ א זומער־וווינונג". פּערעץ שילדערט דאָרט צוויי יוגנטלעכע געשטאַלטן, וואָס האַלטן סאַמע אין בליִען. פּערעץ שרייַבט: איך קריג זיי ביידע ליב: א זוי נייַ, א זוי פריש, א זוי ערנסט און דערבייַ א זוי קינדיש...

פּערעץ באַוווּנדערט אויך די שיינע נאַטור, וואָס רינגלט אַרום די צוויי יוגנטלעכע געשטאַלטן. לייענען מיר אין דערזעלבער דערציילונג:

62) איך זיץ, ווי פּאַוקישעפּס, איך אָטעם אוס א נייַע וועלט....
עס בענקט זיך דאָ א זוי זיס.... מע קריגט דאָ אַלץ א זוי ווייכהאַרציק ליב, עס גיסט זיך א זוי אַלץ צוזאַמען מיט דער נעשאָמע...

ס'איז דעריבער קיין וווּנדער ניט, וואָס מיר לייענען אין דער „רויז":

63) עס איז א קלאָרער, העלער פרימאָרגן... דער הימל איז א זוי העל־בלוי, א זוי צוזאָגנדיק, א זוי שמייכלדיק, א זוי גוט...
64) די רויז דערפילט א שנאָך אין האַרצן.... עס טוט איר וויי, נאָר דער ווייטיק איז א זוי זיס, א זוי איידל זיס....

א וואַריאַציע פון דעמזעלבן וועלן מיר געפינען אין „מעקור־באָלים":

65) דערנאָך איז מיר געוואָרן א זוי גוט... א זוי לייַכט..
... דאָס פּאָנעם האָט זיך מיר ניט גערירט, די ליפּן אויך ניט און איך האָב דאָך געלאַכט א זוי גוט, א זוי האַרציק, א זוי נאַכעסדיק געלאַכט...
.. עס האָבן זיך מיר צוריק געעפנט די קושים און איך בין א זוי מיד, א זוי מיד, א זוי מיד...

מיר האָבן זיך אָפּגעשטעלט אזוי גענוי אַפ דעם אידעאַליזיר־אַקצענט אין פּערעצעס שפּראַך ניט מאַכמעס דעם גרויסן קינסט־לערישן עפעקט, וואָס דאָס ניט אין פּערעצעס ווערק פון די 90־קער יאָרן (דער עפעקט איז טיילמאָל גראָדע א גאַנץ באַשיידענער), אונדז איז אָבער וויכטיק געווען צו דערווייַזן, אז מיר האָבן דאָ צו טאָן מיט א באַשטענדיקער דערשייַנונג, וואָס זווערט רעגולירט דורך פּערעצעס שפּראַך־באַוווּסטזייַן און שליסט זיך אייַן אין דער אַלגעמיינער שפּראַך־עוואָליוציע פּערעצעס. פּערעץ נוצט דעם אידעאַליזיר־אַקצענט פּונקט אין די פאַלן, ווען ער איז גענויגט צו נוצן אויך דעם צוזאַמענגעזעצטן עפּיטעט, דעמאָלט, ווען ער נוצט אויך די קאָמפּאַראַטיוו־פאָרמע. מיר האָבן דאָ אזוי אַרום פאַרשיידענע שפּראַך־עלעמענטן, וואָס זייַנען באַהערשט צווישן זיך דורך איין באַשטרעבונג פּערעצעס: אויסטרעטן זיך א וועג צו דער „אומגעווייַנלעכער שפּראַך". מע וואָלט געקענט גרינג דערווייַזן, ווי אָט די „אומגעווייַנלעכע שפּראַך" הייבט אָן דורכדרינגען ערטערווייַז אויך פּערעצעס דיאַלאָג, ווי זי בייַט טיילמאָל איבער דעם גאַנצן מעהוס פון פּערעצעס דערציילונג־אַרט (ווי, לעמאָשל, אין „קראַנקן יונגל") — דאָס אַלץ זייַנען אָבער דערווייַל נאָך בלויז סימפּטאָמען דערפון, ווי פּערעץ מאַכט דורך זייַן וועג צו דער העגעמאָניע פון דער „אומגעווייַנלעכער שפּראַך". אין די 90־קער יאָרן איז די דאָזיקע העגעמאָניע אין פּערעצעס שאַפן נאָך ניטאָ. פאַרקערט, מיר זעען נאָך, אז פּונקט אזוי, ווי פּערעץ דרוקט אינעם זאַמלבוך „ליטעראַטור און לעבן" (1895) איינצייַטיק די דערציילונג „דער שטרייַמל" און דעם אָנהייב פונעם „כסידיש"־ציקל — די דערציילונג „האַכנאָסעס קאַלע" — אזוי

61) און זי וואַקסט קיין אייַנהאָרע, ווי אַפ הייוון, די מוטער צויסן אויג. כיינגריבלעך און א זוי נ ע שטילע, גוטע אייגעלעך — האַלב לאַכעדיקע, האַלב וויינענדיקע און איינגאַנצן א זוי פאַרכאָלעמט...
.... עפנט זי אַפ מיר א פּאָר רייִנע, א זוי נ ע צנועדיקע קינדערישע אויגן און א זוי נ ע קלאָרע און פרעגט...
.... זי דערזעט מיך און פאַלט איבערן האַלדז מיט א ז א געוויין, מיט א ז א געוויין.
.... פאַרגראָבט זי דאָס פּאָנעם אין קישן און וויינט, און וויינט, א זוי שטיל.

פאָרט ער נאָך צונויף אין זייַן שפּראַך די טענדענצן, וואָס מיר האָבן פעסטגעשטעלט באַם אַנאַליזירן פּערעצעס בילד פון „סאָציאַלע ליידן", מיט די טענדענצן, וואָס ליגן אין גרונט פון זייַן דראַנג נאָך דעם „לעבעדיק וואַרעם וואָרט". דעם ענדגילטיקן אויסוואַל צווישן אָט די צווייערליי טענדענצן וועט פּערעץ מאַכן ערשט אין זייַנע שפּעטעריקע ווערק, ווען עס ווערט ביסלעכווייַז אויסגעוועפּט פּערעצעס פאָלקיזם, ווען עס פאַלט דער אָפּשייַ פאַר די „סאָציאַלע ליידן" און דער אינטערעס צום „פאָלק" הייבט אָן פון יאָר צו יאָר באַקומען א רעאַקציאָנערן, נאַציאָנאַל־ראָמאַנטישן כאַראַקטער — פאַרשווינדן אַסאַך שטריכן פון פּערעצעס שפּראַך, ווי זי האָט זיך אונדז באַוויזן אין די ווערק פון די 90־קער יאָרן. עס פאַלט, לעמאָשל, אַרויס פון פּערעצעס שפּראַך יענער כאַראַקטעריסטישער וואָרט־געראַנגל, וואָס מיר האָבן אָפּגעמאָלט געטראָפן אין פּערעצעס דאַלעס־שילדערונג. אויב דאָרט האָבן מיר גאַנץ אָפט געזען, ווי עס שטויסן זיך צונויף צוויי לעקסישע סוויוועס, פאַרגעשטעלט אין צוויי קעגנזעצלעכע סאָציאַלע פיגורן, אויב דאָרט האָט מען געקענט זען, ווי פּערעץ ווערט אַרייַנגעצויגן אין אָט דעם וואָרט־געראַנגל און נעמט דערבייַ אָן דעם צאַד פון דער „ווידערשפּעניקערן" (גרונע פון „מוסער" אָדער די פּרוי פון „א קאַעס פון א ייִדענע"), וועלן מיר אין פּערעצעס שפּעטעריקע ווערק פון 20־טן יאָרהונדערט דאָס אַלץ שוין ניט טרעפן.

אין פּערעצעס „פאָלקסטימלעכע געשיכטן" וועט די שפּראַך גיכער ניוועלירט ווערן, זי וועט אויסגעגלייַכט און אויסגעגלעט ווערן אַפ אַזאַ אויפן, אז עס זאָל אין איר זיך ניט אַנטפּלעקן קיין אינערלעכע סאָציאַלע סטירעס. נאָכמער, די גאַנצע „דער־הויבנקייט" פון פּערעצעס „אומגעוויינלעכער שפּראַך" וועט זייַן געווענדט זיס צו באַלויכטן אַלץ מיט די שטראַלן פונעם נאַציאָנאַל־ראָמאַנטישן „פאָלק־אידעאַל", וואָס דאַרף לויט פּערעצעס אויפפאַסונג זייַן „העכער" פון די סאָציאַלע קעגנזאַצן און קאָנפליקטן 1). פון סאָציאַלע קאָנפליקטן וועט פּערעץ אין זייַנע ווערק נאָכדעם ווייַכן. דער קאָנפליקט מיטן ייִדישן באַלעבאָס, מיטן פּיליסטערישן שטייגער, דער איינציקער קאָנפליקט, וואָס וועט זיך לאָזן הערן אין דעם אינטעליגענטיש־קליינבירגערלעכן ראַדיקאַליזם פון פּערעצעס דראַמען, — וועט שוין ניט ברענגען צו יענער טענדענץ פון שפּראַך־עקספּאַנסיע, וואָס האָט זיך באַמערקט אין פּערעצעס ערשטע שילדערונגען פון „סאָציאַלע ליידן" אין די 90־קער יאָרן. פּערעץ וועט אין די דראַמען אָפּפאַרטיקן זיך מיטן באַלעבאָס, דעם ייִדישן פּיליסטער, בלויז מיט דער הילף פון אויבנאויפיקע, עפּיגראַמאַטישע זאַצן. אָט דער עפּיגראַמאַטישער נוסעך, וואָס איז אזוי כאַראַקטעריסטיש פאַר פּערעצעס שפּראַך אין 20־טן יאָרהונדערט, וועט, פאַרשטייט זיך, ברענגען מיט זיך גאָר אַן אַנדער וואָרט־מאַטעריאַל. אַנדערש וועט זיך פּערעץ צו דער צייַט שוין שטעלן אויך צו די שפּראַך־רעסורסן פון דער „קעלער־שטוב", דער שפּראַך פונעם ייִדישן האָרעפּאַשניק. אין פּערעצעס „בערל שניַידער" — דערזעלבער אין פלוג סאָציאַלער פיגור, ווי בערל קאַלבאַס אין „שטרייַמל", וועט שוין גאָר אַפ אַן אַנדער אויפן זיך אַרויסבאַווייַזן פּערעצעס באַציִונג צו דער האַמוינישער שפּראַך. די האַמוינישע שפּראַך וועט סטיליזירט ווערן לויטן מוסטער פון דער „אומגעווייַנלעכער שפּראַך", וואָס דאַרף

1) דיזאָזיקע טיפּ־רעאַקציאָנערע אייַנשטעלונג האָט זיך, אַגעוו, אָנגעמערקט בא פּערעצן נאָך גאָר פרי. אזוי, לעמאָשל, האָט ער אין 1906 יאָר געשריבן אין אַן אַרטיקל געווענדט צו די רעוואָליוציאָנערן: „שטאָלצירט ניט מיט אייַער רויטער פאָן, זי איז נאָר דער שוואַכער אָפּגלאַנץ פון דער בלוטיקער פאָן אין דער האַנט פון אויסדערוויילטן פאָלק.... מיט מייַן פאָלק גיי איך, פון גלאַנץ פון זייַן פאָן פאַטט מייַן נעשאָמע און איך רוף: ייִדן פון אַלע לענדער און פעלקער, פאַראייניקט אייַך.... לאַנג און געפערלעך איז דער וועג — האַלט אייַך צוזאַמען!" („דער וועג", וואַרשע, 1906 יאָר, נ. 15).